

Oponentský posudek na disertační práci

Autorka práce: Mgr. Markéta Kabůrková

Název práce: Literární prostředky v židovsko-křesťanské polemice

Oponent : Prof. PhDr. Jaroslav Oliverius, CSc.

Jak uvádí autorka v Úvodu, jejím záměrem je především stylový a formální rozbor polemického žánru. Zaměřuje se tedy na „literární prostředky v hebrejské protikřesťanské polemice a principy jejich volby ve vztahu ke kontextu autora.“ Kombinuje tedy literárně kritickou a historickou metodu. Svě téma sleduje v časovém rozmezí od 12. století až k počátkům haskaly v druhé polovině 18. století. Literárními prostředky míní satiru, ironii a parodii a dodává, že tyto prostředky, zvláště výsměch cizím božstvům, nalezneme na mnoha místech hebrejské Bible, hlavně u proroků. Zdůrazňuje však, že o polemice jako samostatném žánru v Bibli nemůže být řeči.

Oddíl Iniciátoři je věnován polemickým aktivitám křesťanů a Židů. Autorka poukazuje na nápadný nepoměr mezi množstvím antijudaistických textů a jen několika desítkami fragmentů v korpusu rabínské literatury. Dále pak konstatuje, že židovská polemika jako samostatný literární žánr se objevuje v jihozápadní Evropě (severní Španělsko a Provence) teprve koncem 12. století, ale upozorňuje, že první protikřesťanské polemiky vznikly již dříve na území ovládaném islámem, byly psány v judeo-arabštině a formovaly židovské filozofické a teologické myšlení, a to i v aškenázské oblasti. Jako východisko pro hodnocení polemické literatury uvádí konkrétní historickou situaci v autorově době a předchodzí, autorovi dostupnou polemickou tradici.

V kapitole Historiografie a metodologie autorka sleduje, jak probíhalo vědecké zkoumání židovské protikřesťanské literatury. Jeho počátky klade do období Wissenschaft des Judentums. Oceňuje jeho význam, ale zároveň poukazuje na některé jeho nedostatky. Hovoří také o emancipaci židovských studií ve Francii a v Anglii. Připomíná rovněž práce plzeňského rabína Adolfa Zeev Posnanského, zaměřené na hebrejskou protikřesťanskou literaturu, díla Samuela Krausse a dalších badatelů. Konstatuje, že od 60. let 20. století lze považovat studium židovské protikřesťanské polemiky za samostatné odvětví židovské historie a literatury. Náležitou pozornost věnuje knižním edicím jednotlivých textů. Vysoko hodnotí přínos Daniela Laskera, který se zaměřil na roli filozofie v židovsko-křesťanské polemice. V závěru této části popisuje nové historiografické trendy v oblasti polemického bádání, ale upozorňuje, že stále existují nedostatečně prozkoumané pramenné zdroje.

Další kapitola (Pramenné texty a jejich zpracování) obsahuje chronologicky řazený seznam čtyřiceti sedmi hebrejsky psaných (až na výjimky) protikřesťanských polemických textů, které pokrývají období od 9. do 18. století. Díla jsou uvedena názvem, jménem autora, dobou a místem vzniku. Pak následuje obsahový rozbor, charakteristika stylu, edice a literatura. Autorka zde prokazuje spolehlivou znalost této rozsáhlé polemické literatury.

Blíže k vlastnímu tématu se autorka dostává v kapitole Polemika jako literární druh, žánr či žánrová forma. Nejprve hovoří o šesti typech polemických textů, jak je stanovil Josef ben Šem Tov v 15. století. Dále uvádí koncepci Jeremyho Cohena – klasifikaci židovské polemiky na základě její funkce. Za jednu z nejběžnějších forem polemického spisu označuje exegetický komentář. V té souvislosti upozorňuje na jeden důležitý aspekt: hebrejská Bible a křesťanský Starý zákon nepředstavovaly týž text – kanonická verze církve byla překladem. Popisuje také metody argumentace – z kanonizovaných textů, z rozumu (min ha-sechel) a z historické nebo každodenní zkušenosti. Právem zmiňuje i apologetickou filozofickou knihu Kuzari od Jehudy ha-Leviho.

Jako další formu polemických spisů uvádí kroniky a epistolární formu. Za její nejpozoruhodnější ukázkou pokládá dopis Profiata Durana, polemiku známou pod názvem Al-tehi ka-avotejcha. Hovoří také o martyrologických pijutech vznikajících v souvislosti s křesťanskou persekucí, nebo jako vyznání (Jigdal), o kázáních s polemickým obsahem a o polemických akcentech v dalších literárních žánrech, např. v responzivní literatuře.

Bohatě dokumentována je kapitola Ježíš v rabínské tradici. Na ni úzce navazuje kapitola Sefer Toldot Ješu – židovská parodie evangelia. Autorka nejprve shrnuje vyprávěné události podle verze publikované Johannem Wagenseilem v roce 1681 a pak pojednává o některých verzích a rukopisech. Odmítá pokládat tuto tradici za pokleslý žánr a nesouhlasí s vysloveně odsuzujícími výroky raně moderních židovských autorů.

Obsahem kapitoly Defamace a démonizace v polemickém diskurzu je „analýza krátkých polemických charakteristik, jež židovská komunita užívala pro pojmenování křesťanů a křesťanských hodnot.“ Jako bohatý zdroj protikřesťanské rétoriky označuje autorka hebrejské prameny, které vznikaly při první křížové výpravě v roce 1096. Rozlišuje tři kategorie: liturgickou poezii, seznamy zavražděných a kroniky. Nezkoumá v první řadě jejich historickou věrnost, ale jejich polemický záměr a jeho vyjádření. Pozornost věnuje polemickému textu Jom Tov Lipmana Müllhausena Sefer Nicachon, odrážejícímu tragické události v Praze v letech 1399-1400. Zdůrazňuje také roli kabalistických textů, jmenovitě komentáře k Tóře „Cror ha-mor“ Abrahama Saby.

V úvodu kapitoly Vulgární a tělesná témata v polemickém diskurzu autorka konstatuje, že křesťané i Židé užívali za účelem snížení a zostuzení protivníka stejných či obdobných prostředků a že uvedená témata byla ve středověku vlastní židovským i křesťanským komunitám. Ukázky, které cituje, odhalují „nesmiřitelný nesoulad mezi transcendentálním konceptem Boha a fyzickými vlastnostmi inkarnovaného Ježíšova těla.“ Podle nich je křesťanská víra plná absurdních představ o božské bytosti. Zajímavá je pasáž o rabim Jechielovi, účastníku pařížské disputace v roce 1240.

Kapitola Žert, satira, ironie a hlubší význam v Igeretu Profiata Durana přibližuje pozoruhodnou osobnost Jicchaka ben Moše ha-Leviho z Perpignanu, donuceného konvertovat a žijícího od té doby dvojitým životem, autora dvou protikřesťanských polemik, který podepisoval svá díla akronymem Efod. Autorka připomíná, že byl vzdělán v mnoha odvětvích středověké vědy, mj. v matematice a astronomii. Čerpá zejména z jeho dvou děl Al tehi ka-avotejcha (1393-95) a Kelimat ha-gojim (1395-98).

Předmětem kapitoly nazvané Barokní parodie I je polemický pijut, psaný ve stylu a formě Jigdalu, avšak je jeho parodií. Tento text pochází od Elijahu Chajima ben Benjamina z Genazzana. Autorka uvádí v této kapitole jeho komentovaný překlad.

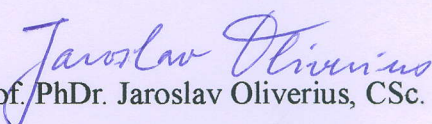
Kapitola Barokní parodie II pojednává o díle Pilpul al zman zmanim zmanejhem, které napsal Jona Rapa. Autorka označuje tuto parodickou haguadu ze jeden z nejvýznamnějších příkladů hebrejsky psané parodické literatury, ale dodává, že je třeba vypracovat její kritickou edici.

K práci je připojen velice užitečný jmenný rejstřík a strukturovaný, obsáhlý seznam pramenů a literatury (s. 165-184), který svědčí o tom, že si autorka vytvořila solidní heuristickou základnu. Své téma zvládla suverénně a spolehlivě se v něm orientuje. Zkoumané problémy vykládá poučeně a věcně a neváhá uplatnit vlastní názor a kritický soud. Bohatě využívá poznámkového aparátu a vkládá do něj mnoho cenných údajů. Její práce má všechny formální náležitosti a je psána adekvátním stylem. Mám však jednu kritickou poznámku mluvnické povahy. Na několika místech jsem narazil na chybně tvořené přechodníky; je to na stranách 28, 70, 111, 112, 125 a 142. V exempláři, který jsem měl k dispozici, jsem ta místa na okraji označil. Tato poznámka však nikterak nesnižuje hodnotu práce.

Z á v ě r

Mgr. Markéta Kabůrková předložila vědecky vyzrálou, přínosnou práci spočívající na důkladné analýze a kritickém zhodnocení pramenů a bohaté sekundární literatury. Je významným přínosem ke studiu židovsko-křesťanských vztahů. Plně vyhovuje požadavkům kladeným na disertační práci. Navrhuji proto, aby byla přijata k dalšímu řízení a stala se podkladem k udělení titulu Ph.D.

V Praze, 5. července 2013

Prof. PhDr. Jaroslav Oliverius, CSc.